

*Role suwerena v současném polském politickém diskurzu – jednostranný pohled**

IVANA DOBROTOVÁ
(Olomouc)

<https://doi.org/10.25167/Stylistyka27.2018.13>

1. Úvod

Staré latinské přísloví praví *habent sua fata libelli*. Truismem je pak tvrzení, že stejně jako knihy také slova mají své osudy. V dnešním světě se slova stávají čím dál více podezřelými. V tomto textu jsem se chtěla zaměřit na příběh jednoho z takovýchto podezřelých slov, jehož užívání se již minimálně před dvěma lety stalo v polštině riskantní. Kolem tohoto výrazu se začaly vést silné politické spory, které nepochybně povedou k dočasné a určitě částečné změně v jeho užívání. Řeč bude o podstatném jménu hromadném *suweren*.

Jedná se o výraz poměrně nové provenience. Marně bychom jej hledali v tradičních lexikografických příručkách, jakými jsou *Słownik języka polskiego* S.B. Lindeho, *Słownik staropolski* nebo *Słownik polszczyzny XVI wieku*. Tento výraz nenajdeme ani v inventáři slovníku *Słownik polszczyzny XVII i pierwszej połowy XVIII wieku*. Vůbec poprvé byl tento lexém zaznamenán v lexikografickém díle *Słownik wileński*, což však není žádným překvapením. Společensko-politické změny 19. století přispěly ke vzniku mnoha právních sporů, které měly za následek rozvoj demokratických tradic spojených s francouzskou revolucí. V jejich důsledku se začaly objevovat otázky týkající se zdroje legitimacy vlády, což bylo spojeno s tím, že éra, během níž evropské společnosti spatřovaly legitimitu své moci v teologii, se stala minulostí. Píše o tom Adam

*Příspěvek vznikl za podpory MŠMT, grant IGA_FF_2018_018 (a příp. Text a intertextualita ve slovanských literaturách a kultuře II.).

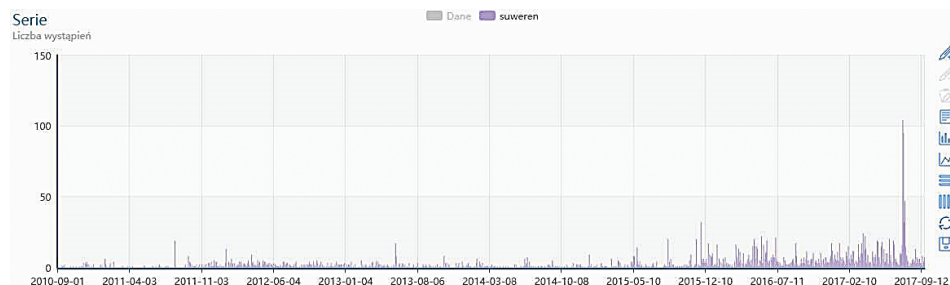
Zamoyski: „teologia mogła być nieprzekonująca, ale nowa religia posiadała boga. Był nim pełniący funkcję suwerena naród, a służba temu narodowi stano-
wiła [...] najwyższą formę powołania“ (Zamoyski 2015, loc. 1964).

Výše uvedený citát odhaluje jasně omezenou distribuci slova *suveren*. Jeho výskyt v historickém, právním nebo politologickém textu není ničím překvapujícím. Distribuci omezenou na úzký rámec profesních mluv potvrzují také některé novější lexikografické příručky. Výraz *suveren* nezaznamenává rovněž *Słownik frekwencyjny polszczyzny współczesnej* z roku 1990, v němž najdeme pouze adjektivní formu *suwerenny* s relativně nízkou frekvencí jak relační, tak absolutní a s převahou výskytu v publicistickém stylu, pokud jde o zdroj, z něž byly statistické údaje čerpány. Ukazatel jeho absolutní frekvence činil 5, což podle slov redakce tohoto slovníku řadí tuto výrazovou jednotku do kategorie lexémů s řídkým výskytem.

Tento závěr potvrzuje bádání výskytu a užití lexému *suveren* v korpusu *Narodowy Korpus Języka Polskiego*. Úplný korpus registruje 257 jeho užití, přičemž většina z nich souvisí s dokumenty vydávanými státními institucemi, jako je kancelář sejmu nebo senátu. Vyvážený korpus odkazuje pouze na 43 výsledků, z nichž většina je spojena s užitím v publicistickém stylu, i když nechybí ani judikatura státních orgánů (opět kancelář sejmu a senátu), v několika případech jde o sportovní komentáře. V obou případech by to z diskutovaného lexému činilo jednotku s poměrně nízkou mírou stylistické komplexní disperze ve smyslu, který navrhla Ida Kurcz v díle *Słownik frekwencyjny polszczyzny współczesnej*. Je třeba však mít na paměti, že tento lexém v tomto slovníku zahrnut nebyl a tato tvrzení jsou spíše intuitivní povahy – jeho precizování by vyžadovalo rozšířenou analýzu všech zápisů v korpusu, obohacenou o statistickou analýzu založenou na stejné metodologii, jaká byla navržena ve zmiňovaném slovníku. V případě úplného korpusu by tento lexém byl spojený s administrativním stylem, případně s právním jazykem, zatímco v případě vyváženého korpusu by bylo užívání lexému *suveren* typické pro styl publicistický, což by jej řadilo poblíž lexému *suverenność* ve smyslu navrženém ve *Słowniku frekwencyjnym*.

Tato situace se však postupně mění, což se dá vyvozovat na základě výsledků, které byly získány pomocí zajímavého a užitečného nástroje, jakým je analýza trendů, kterou nabízí portál frazeo.pl. Bohužel na tomto místě nemáme prostor pro podrobnější analýzu statistických a lingvistických mechanismů, kterými se tento nástroj řídí, avšak je třeba poznamenat, že možnost

ověřit si frekvenci výskytu daného výrazu v určitém časovém období je nesmírně užitečným nástrojem pro zkoumání současného polského jazyka a trendů, které jej provází.



Výše uvedená prezentace dat ukazuje na výrazný nárůst frekvence zkoumaného lexému v období po roce 2015. Zdá se, že by výraz *suweren* mohl dokonce aspirovat na titul slovo roku. I když podobné soutěže nebereme vážně – a to i přes prestižní fórum, které tuto soutěž pořádá – jen stěží můžeme nesouhlasit s tezí M. Łazińskiego, že frekvenční analýza klíčových slov – k níž dochází v současnosti každý den – a aktivity poněkud popularizačního rázu, které tuto analýzu provází, „choć nie jest działalnością skutkującą powstaniem nowego korpusu referencyjnego, to należy do lingwistyki korpusowej sensu largo“ (Łaziński, chybí údaj o místě vydání, str. 4). V tomto smyslu pak frekvenční analýza klíčových slov patří mezi nové a dosud ještě nedostatečně popsané jazykovědné nástroje.

2. Starší slovníkové definice

Ve starších slovnících byl význam tohoto výrazu dost jasně definován. Poprvé – jak jsem již naznačila dříve – se tento lexém objevuje ve slovníku *Słownik wileński*, kde jsou mu připsány dvě slovníkové definice. První definice popisuje tento lexém jako synonymum ke slovu *władca*, ve druhém významu je *suweren* typem mince, přičemž v tomto významu se objevuje odkaz na formu *suweryn*, u níž je uveden směnný kurz. V tomto slovníku se také zmiňuje francouzský původ diskutovaného výrazu.

Definici ze *Słowniku wileńskiego* kompletně převzali autoři *Słowniku warszawského*, v němž má tento lexém také dva významy, první je opět chápán jako

synonymum k lexémům *panujący*, *monarcha* a *władca*, druhý význam pak odkazuje na měnovou jednotku, jejíž základní formou je však forma *sufryn*, na kterou je zde uveden odkaz. Stojí za zmínku, že jak inflace, tak zlepšení úrovně lexikografického povědomí způsobily, že *Słownik warszawski* upustil od uvádění směnných kurzů.

Suweren, a, im. owio, v. y, m. (z fran.) 1) panujący, monarcha. Na wesół swego suwerena i dobrodziejca Ludwika miłowal on bardzo sako pustelnikóto Św. Pawła. 2) = d'or, (Souverain d'or); moneta, ob. Suweryn.
Suweryn, a, im. y, m. moneta siota: 1) austrjacka = 4 rub. 81 kop. v. 28 zł. 22 gr. 2) = brabancka i medjolańska = 4 rub. 0,5 kop. z. 27 zł. 0 gr. 3) = podwojny: medjolańska = 8 rub. 10 kop. v. 54 zł. 18 gr. 4) = angielska = 6 rub. 17,375 kop. v. 41 zł. 4,75 gr. 5) = polska (na 50 złotych) = 8 rub. 34 kop. v. 65 zł. 18 gr.

K podstatné změně v lexikografickém popisu dochází až v případě *Słownika języka polskiego* W. Doroszewského, v němž byly zaznamenány tři významy zkoumaného lexému. První z nich se shoduje s těmi, které jsou již známy z lexikografických zdrojů, přičemž je k němu doplněn kvalifikátor „hist.“, který řadí výraz do registru profesní mluvy. Příznačné je přitom to, že tento historický význam je omezen na období středověku; autoři hesla totiž uvádějí, že *suweren* „v období feudalismu označoval: seniora, nadřízeného vazala“, což výrazně zužuje potenciální užití tohoto lexému. Tento krok je diktován přesunem těžiště definice na druhý význam, který je označen kvalifikátorem „polit.“, kde je lexém definován takto: „ten, kdo má nejvyšší moc a úplnou nezávislost; vládnoucí monarcha“. Příklady užití, které následují po definici (diskutované jednotky), dokazují, jak vágní kritéria vedla redaktory k rozlišení mezi historickým a politickým užitím. Historické užití je zcela bez příkladů, zatímco v příkladech politického užití souvisejí dva ze tří příkladových textů s historickými jevy. Zvláštní pozornost si zaslouží také výskyt zcela nového třetího významu v SJPD označený kvalifikátorem „žert.“ spolu s následující definicí: „v meziválečném období: o poslanci sejmu“. Tento třetí význam je pro mě zvlášť důležitý, protože ukazuje, jak do slovníkového materiálu mohou pronikat slova, jejichž oblíbenost určuje současný politický diskurz. Je známo, že žurnalistika v meziválečném období byla velmi břitká, což svého času komentovala

Irena Kaminská-Szmaj: „Styl jaskrawopropagandowy, mocne i niewybredne epitety obniżały poziom komunikacyjny gazet. Dążenie do poszerzenia kręgu odbiorców spowodowało, że gazety, będące oficjalnymi organami partii i ugrupowań politycznych oraz mające opinię pism poważnych, porzuciły argumentację racjonalną na rzecz emocjonalnej, zaczęły przemawiać językiem agresywnym, często z odcieniem wulgarnym“ (Kamińska-Szmaj 1994: 209). A přestože textový materiál, který badatelka analyzovala, lexém *suveren* nezaregistroval, tak lze předpokládat, že vyjadřování se o poslancích, jako o *suverennach*, bylo zabarveno negativními emocemi a evidentně patřilo do publicistického stylu, který je typický pro demokratickou společnost, v níž se vedou drsné politické šarvátky. V tomto smyslu *Słownik Doroszewského* registruje nahodilý význam slova.

Tento třetí význam slova *suveren* byl ve *Słowniku języka polskiego* M. Szymczaka zcela pomínut, což lze při zpětném pohledu uznat za krok správným směrem. V tomto lexikonu se také upustilo od rozdělení významu na historický a politický, stejně jako od používání jakýchkoliv kvalifikátorů. Dva významy, které jsou ve slovníku uvedeny, představují jakýsi návrat k lexikografickému popisu, který byl znám již ze slovníků *wileńského* a *warszawského*.

V podobném duchu se nese také slovníková definice ve *Słowniku języka polskiego* S. Dubisze. Dva významy lexému jsou spojeny se středověkými reáliemi (znovu se zde objevuje kvalifikátor „histor.“) a s typem anglické mince. První význam se odvozuje z francouzštiny, druhý význam – tak jak tomu ostatně bylo již u dřívějších slovníků od SJPD – má pocházet z angličtiny. Tento druhý význam v našich dalších úvahách zcela pomíneme.

3. Popis textového materiálu

Textový materiál, o který své úvahy opírám, byl čerpán z deníku „Gazeta Wyborcza“ a vztahuje se ke druhé polovině roku 2017, kdy za pouhé 4 měsíce se mnou zkoumaný výraz objevil celkem ve 35 článcích. Původně jsem hodlala pro účely této analýzy prověřit fungování zkoumaného lexému také v jiných médiích, která jsou konvenčně nazývána jako pravicová. Účelem tohoto kroku mělo být ověření, do jaké míry je užití slova *suveren* podmíněno politickou orientací daného média. Hodlala jsem se zaměřit na následující tituly: „Do Rzeczy“ a „Sieci Prawdy“.

Bohužel tento krok je bez tradičně chápaného výzkumu v knihovně nemožný, a to kvůli formě internetových archivů těchto časopisů. Ukázalo se totiž, že žádné z tzv. pravicových tištěných médií neumožňují přístup do svého archivu ve formě, kterou by bylo možno seriózním způsobem vědecky uchopit. Typická je absence datace publikace materiálů, neexistují žádné nástroje pro jeho selekci – získané výsledky jsou tedy většinou nahodilé a způsob prezentace textového materiálu je natolik chaotický, že možnost provedení seriózní analýzy a získání relevantních informací jsou zcela vyloučeny. To pouze dokazuje fakt, že bez tradičních filologických nástrojů není ani ve 21. století snadné provádět objektivní a solidní jazykový výzkum.

Pokud jde o shromážděný textový materiál, rozhodla jsem se při jeho využití pro potřeby tohoto textu uvádět jméno autora publikace – pokud je to možné. V případě redakčních materiálů se totiž často používá metoda identifikace autora pouze uvedením jeho iniciál. Pokud v případě daného textu nebylo možné autora určit, uvedla jsem jeho celý název. Vždy však uvádím datum zveřejnění materiálu. Funkčnost odkazů byla v případě všech příkladů naposledy prověřena 24. ledna 2018.

Považuji za nutné zdůraznit, že mnou prezentovaná analýza je v jistém směru politicky jednorozměrná, což je důsledek způsobu sběru materiálu, a nikoliv mých politických nebo světonázorových předpokladů. Toto je třeba mít na zřeteli a přistupovat k těmto zjištěním s náležitou dávkou opatrnosti nebo je chápat v kontextu pouze jedné společenské vrstvy, která funguje v rámci politického diskurzu, který se v Polsku vede. V tomto smyslu se analýza jazykové roviny současných politických sporů zdá být mnohem obtížnějším úkolem než analýza jazykových reálií z období PLR. Ve světě komunikačního monopolu totiž stačilo analyzovat pouze oficiální jazyk propagandy a mohli jsme vynášet soudy o podobě politického diskurzu. Opozice, která se oficiálního politického života neúčastnila, tvořila svůj vlastní odlišný diskurz. A přestože dnešní polská společnost se zdá být rozdělena stejně zásadně jako před rokem 1989, tak by analýza politického jazyka měla být analýzou polyfonní tak, jako je polyfonní samotná diskuse, která v Polsku probíhá. Proto lze již na tomto místě formulovat jeden badatelský postulát – pro vytvoření skutečně objektivního obrazu fungování výrazu *suveren* je nezbytně nutné zmapovat jeho funkce rovněž v tzv. pravicových médiích a v médiích, která jsou spojena se současnou polskou vládnoucí politickou garniturou.

4. Charakteristika textového materiálu

Ve shromážděném textovém materiálu je lexém *suveren* zkoumán zejména v kontextu současných polských politických reálií. Začnu výjimkami, které toto pravidlo potvrzují, tedy od užití, která se polské reality netýkají. Takové případy jsem zaznamenala pouze tři, tedy méně než 8 % – každý z nich se týkal jiné země: Spojených států, Španělska – konkrétně Katalánska a Hongkongu. V posledním případě šlo o překlad textu z anglického jazyka, v němž byla použita formulace *sovereign power*. Pozornost v případě těchto příkladů přitahuje skutečnost, že lexém *suveren* se objevuje vždy v kontextu vyhrcořených politických sporů. V případě USA jde o šerifa z Arizony, který porušuje ústavu, když prohlašuje, že jedná jako *namiestnik suwerena*, v případě Hongkongu jde o konflikt s Čínou na pozadí nezávislosti Hongkongu, a konečně v případě Katalánska se na pozadí hovoří o snahách o nezávislost, které se v poslední době staly příčinou hluboké politické krize ve Španělsku. Americký příklad je obzvláště zajímavý, neboť dává tušit, že jazykoví uživatelé lexém *suveren* zcela nechápou, protože se dopouští jazykové chyby (tautologie), když kladou vedle sebe dva lexémy *namiestnik* (guvernér, zástupce) a *suveren*:

- *To ni mniej, ni więcej oznacza tylko, że na terenie hrabstwa Maricopa w Arizonie o tym, co jest zgodne z prawem, decyduje nie sąd, ale namiestnik suwerena, szeryf Arpaio. On sam zresztą powiedział to wprost już pięć lat temu do kamery stacji PBS, która towarzyszyła mu, gdy wizytował miasteczko namiotowe dla imigrantów przyłapanych bez papierów. Na pytanie, co o jego postępowaniu sądzą władze federalne, odpowiedział: – Nie ma nikogo nade mną. [28.08.2017: Magda Działoszyńska, *Stany zjednoczone koleś!*]*

Příklady, které se týkají polského politického života, ukazují nejen na to, že význam lexému není zcela pochopen, ale zároveň na to, že uživatelé si nejsou jisti ani jeho správnou ortografickou formou. Obvykle totiž bývá tento lexém psán v souladu s platnou normou s malým písmenem. Existují však také případy, kdy z blíže neznámých důvodů – možná se jedná o jakousi hyperkorektnost – je z hlediska autora důležité některé výrazy dodatečně zesílit patetickými signály a psát je s velkým písmenem, např.:

- *Przekonajmy Suwerena, że jednak śmierć nie jest najlepszą opcją, a do rzeczywistości, jaką mamy, można się przyzwyczaić, zaakceptować ją i wygrać. [18.09.2017: Kamil Sebastian Nurowski, *Gdy suveren postanawia popelnić samobójstwo*]*
- *Cała nadzieja w obudzonym, wściekłym Suwerenie. Andrzej Duda nie jest jego sojusznikiem. [26.07.2017: Magdalena Środa, *Nie wierzę w prezydencki renesans*]*

Zcela protichůdné emoce se autoři publicistických textů snaží vyjadřovat pomocí uvozovek. Obvykle znamenají nesouhlas s používáním lexému *suveren* politickými oponenty, a v tomto případě se ukazuje, že neexistuje konsenzus ohledně významu výrazu:

- *Czy PiS-owi wolno wywracać Konstytucję RP w imię woli „suwerena”, reprezentując 19 proc. uprawnionych do głosowania?* [21.09.2017: Maciej Stasiński, *Nacjonałiści katalońscy nie wyrażają opinii, tylko robią zamach stanu*]
- *W propagandzie PiS-u lud został szybko zastąpiony „suwerenem”, ale odgrywa w niej taką samą rolę jak w propagandzie PRL-u.* [15.09.2017: Roman Kuźniar, rozhovor]

Vyskytují se také případy, v nichž bývá význam tohoto výrazu otevřeně zpochybňován, a pak už se nehovoří o *suverenie* jako takovém, ale o *tak zwanym suverenie*:

- *Jak nazwać nieuków, którzy za pomocą cepa i łopaty usiłują po swojemu redefiniować pojęcie patriotyzmu oraz wprowadzać zmiany w Polsce, powołując się na rzekomą wolę tak zwanego suwerena?* [12.08.2017: Jerzy Osiecki, *Dekomunizacyjne szaleństwo osiągnęło szczyty głupoty. Wara od Stefana Okrzei!*]

Při takových pochybnostech, které začínají již na úrovni pravopisu a končí na úrovni pragmatického významu výrazu, nepřekvapuje, že se uživatelé obvykle snaží vytvářet řady synonym, která budou precizněji vyjadřovat, co přesně mají při použití lexému *suveren* na mysli. Následují příklady takových situací:

- *W państwie demokratycznym debata się odbywa w parlamencie, ale prawa opozycji są ograniczane, dlatego obywatele, suveren, wychodzą na ulice.* [17.08.2017: Maciej Nowakowski, *Manifestacje w obronie demokracji w Olsztynie będą co miesiąc*]
- *Pomyśl o naszej konstytucji jak o umowie, którą zawarliśmy między sobą my – Polacy, obywatele, naród, suveren. PiS twierdzi też, że konstytucja i prawo nie mogą stać ponad wolę narodu i suwerena.* [10.08.2017: Paweł Skiba, *Konstytucja to nasza umowa, a PiS chce ją złamać*]

Pozornost přitahují také patetické formulace, při nichž uživatelé využívají 1. osoby množného čísla. V důsledku použití takovéto gramatické formy přestává být *suveren* v těchto případech abstraktním výtvorem právních systémů, ale stává se tím nejhmataelnějším způsobem podstatným jménem hromadným:

- *I my wszyscy jako suveren mamy prawo i obowiązek pilnować przestrzegania naszej umowy, naszej obietnicy – naszej konstytucji. I tylko my, suveren, mamy prawo ją zmienić.* [10.08.2017: Paweł Skiba, *Konstytucja to nasza umowa, a PiS chce ją złamać*]
- *my – Polacy, obywatele, naród, suveren.* [ibidem]

Ve shromážděném textovém materiálu se však stejně často vyskytuje situace, v níž tato komunita, která je označována jménem *suweren*, převádí své rozhodovací pravomoci na někoho jiného, kdo jako depozitář moci jedná „w imieniu suwerena“. Někdy to jsou tato užití doslovná, někdy zase poněkud ironická – jak to ilustrují následující příklady, v nichž se ironie vyvolává pomocí jiných lexémů, které stojí v kontrastu se vznešeným charakterem, který je lexému *suweren* připisován.

V prvním příkladu by slovní spojení „udělat něco jménem někoho“ vyžadovalo neutrální sloveso *pracować*. Jeho nahrazení hovorovou a citově zabarvenou formou *harować* (makat, dřít) dodává vyjádření jasně ironický podtón, především z důvodu kombinace toho, co je patetické – čili *suwerena*, s tím, co je hovorové – tedy s výrazem *harówka* (dřina, makačka). Ve druhém příkladu je mechanismus vyvolávající ironii velmi podobný. Patetický *suweren* je v rovině lexikální spojen s hovorovou *panienką* (slečinkou), tedy úřednicí, která během oslav výročí na Westerplatte nedovolila zástupci skautů přečíst slavnostní prohlášení:

- *Tworzy ponadpartyjny serial dla wszystkich (ponad 100 mln wyświetleń odcinków pierwszego sezonu!), w którym wyraża władzy jeden po drugim argumenty, że ta haruje w imieniu i dla suwerena* [07.09.2017: Agnieszka Kublik, *Jak się zmieniło „Ucho prezesa“*. *W pierwszym sezonie był Moliere, w drugim jest Szekspir*]
- *Panienska, właścicielka Westerplatte. Panienska wypchnięta na pierwszą linię frontu. Panienska w imieniu suwerena. Przecież suweren wybrał PiS, więc PiS może wszystko. I na Westerplatte przeczytano apel ofiar* [6.09.2017: Maciej Michalik, *Proszę stać! Do pana mówię, Prezesie. A pani...*]

Všechny tyto příklady zjevně naznačují úplné odtržení užití lexému *suweren* od dosavadních slovníkových definicí. Pragmatický význam se tedy, zdá se, odchyluje od významu lexikografického. Přímo před našimi zraky dochází k jazykové hře, která – jak ukazuje třetí význam, který je uveden ve slovníku SJPD – se již v polském jazyce jednou odehrála v meziválečném období. Náhodné významy obohacují škálu obsahů spojovaných s výrazem, ale především mění citové zabarvení, které se k tomuto lexému váže. To vyvolává otázku, jak tyto změny popsat a posoudit z vědeckého hlediska. Nabízí se hned několik možných vysvětlení, z nichž nejzajímavější se zdají být neosémantizace nebo změna expresivního zabarvení výrazu.

5. Lexém *suveren* a otázka neosémantizace

Fenomén neosémantizace je jevem, který jazykovědce neustále inspiruje, uvedme zde např. práce Krystyny Waszakové nebo třeba nejnovější práce Marcina Zabawy (Zabawa 2015, 2017). K. Waszakowa ve své monografii uvádí, že právě tento jazykový mechanismus je jedním z charakteristických rysů nejnovějšího polského jazyka, přinejmenším pokud jde o oblast slovo tvorby (Waszakowa 2011). Na základě analýzy textového materiálu se zdá být opodstatněná také teze, že v případě lexému *suveren* dochází ke změnám především v pragmatické rovině, což je důsledkem vtažení tohoto výrazu do současných politických sporů, ke kterým v Polsku dochází. Neosémantizace, ke které u diskutovaného výrazu dochází, by tedy byla reakcí na potřebu nových persvazivních nástrojů a jasného vymezení, kdo stojí v ideologické opozici k hromadnému mluvčímu, kterého představuje „Gazeta Wyborcza“, z níž byl materiál pro potřeby tohoto textu excerpován.

V souvislosti se zjevnou eskalací politických sporů v Polsku vyvstala potřeba znovu definovat, kdo jsme my a kdo oni. Zdá se, že rukojmím těchto sporů se stal právě lexém *suveren*. Viditelné posuny v jeho užívání zahrnují rovinu pragmatickou, ale především stylistickou. Pokud jde o pragmatické posuny, pak jsme svědky toho, jak se výraz s poměrně nízkou frekvencí a omezenou stylistickou disperzí najednou objevuje v úplně nových komunikačních situacích a svým častým výskytem v publicistickém diskurzu prolomil určitou frekvenční bariéru. Ve výsledku získal na popularitě, s čímž souvisí také jeho větší kombinatorika vyplývající z jazykové kreativity dnešních uživatelů polštiny. To pak vedlo ke změnám v rovině pragmatické. Dnešní *suveren* může být nástrojem ironie nebo prohry politických oponentů, i když si samozřejmě uchovává také původní význam spojený s právními a správními texty. Tyto změny s jistotou nesou zodpovědnost také za vytvoření *ad hoc* inovací v grafické podobě tohoto výrazu – čili za případy, kdy je tento lexém psán v uvozovkách, o nichž byla řeč výše. Pravděpodobně to je výsledek svébytné stylistické disonance plynoucí z faktu, že se výraz dříve s nízkým výskytem objevuje v nových kontextech a zatím chybí jistota ohledně správnosti nového užití.

Užití tohoto lexému s ironickým nádechem zřejmě naznačuje, že zde diskutované změny mají sekundární charakter ve srovnání s tím, jak byl tento výraz používán v médiích spojených s politickou frakcí, která dnes v Polsku vládne.

Zvýšená frekvence tohoto výrazu se jistě ne náhodou objevuje souběžně s dalšími spory, které se vedou v souvislosti s právními základy polského státu, jako jsou ústavní soud nebo soudní systém, se zvláštním přihlédnutím k období kolem poloviny prosince roku 2015, kdy je patrný výrazný nárůst užití výrazu *suveren* (por. graf). Bohužel se mi nepodařilo zjistit, kdo a v jakém kontextu jej v tomto období užil poprvé. Všechna vládnoucí centra, která se tehdy nacházela v rukou politiků PiS, jej používala s oblibou, což kopírovala státní televize a tisk, které jsou označovány za pravicová média. Je jen málo pravděpodobné, že se *post factum* podaří identifikovat osobu, která je za specifickou popularitu tohoto výrazu odpovědná. Navíc je možné, že mnohem důležitější než to, kdo byl první, je to, jak rychle se tento výraz šířil v nových stylistických kontextech. Důkladnou analýzu těchto skutečností lze považovat za další výzkumný postulát.

6. *Suveren versus* jiná podstatná jména hromadná

Zajímavým faktem, jehož je na tomto místě třeba si povšimnout, je souběžnost změn v souvislosti s užitím lexému *suveren* se změnami v používání jiných podstatných jmen hromadných v dnešní polštině. Jak totiž uvádí M. Zabawa v souvislosti s lexémy *zwiazek* a *rodzina*, tak v jejich případě také dochází k významovým a pragmatickým posunům. Autor poznamenává, že tyto změny mohou být „důsledkem kulturně-společenských změn“ (Zabawa 2017: 96). Zaměření pozornosti na otázky společenské se přitom jeví jako přirozené, protože autor píše o lexémech, které se používají v souvislosti s formálními a neformálními mezilidskými vztahy, a ty – jak autor v článku naznačuje – se mění rychleji než slovníkové definice. Pro mě je však překvapující, že tyto posuny svým způsobem zůstávají uvězněny ve světonázorových sporech a v tomto ohledu mi připomínají lexém *suveren*, na který jsem se zaměřila. Ve světle příkladů užití tohoto lexému a změn, ke kterým dochází v rovině pragmatického významu, a při zjevné analogii s jinými podstatnými jmény hromadnými, které M. Zabawa zkoumal, si můžeme dovolit tvrzení, že právě tato kategorie podstatných jmen je mimořádně citlivým nástrojem diagnostiky společenských změn, ke kterým v současném Polsku dochází. Dovolím si formulovat tezi, že změny v expresivitě tohoto typu podstatných jmen, stejně jako změny sémantické a pragmatické, dramatickým způsobem zrcadlí růst napětí v současné polské společnosti.

7. Expresivní zbarvení výrazu a jeho důsledky

Mluvíme-li o změnách expresivního zbarvení výrazu, je třeba na úvod souhlasit s tvrzením A. Markowského, podle něžž je tento jev jedním ze čtyř základních směrů sémantických změn v novější polštině (Markowski 2000). Pokud jde o jazykovou expresivitu výrazu *suveren* v původním významu zaznamenaném ve slovnících, pak je tento považován za neutrální. Jeho distribuce byla spojena se specifickými profesními mluvami, což tuto expresivní neutralitu umocňovalo. Posun do oblasti politického diskurzu jej přenesl do emocionálně zbarveného rejstříku, který probíhající politické spory provází. Tento výraz byl tedy zatížen jak pozitivními, tak negativními konotacemi. Zvláštní však je, že v některých případech je bez kontextové analýzy velmi obtížné jednoznačně určit, zda se jedná o emoce pozitivní nebo negativní. Pro příklad porovnejme následující užití:

- *Pomyśl o naszej konstytucji jak o umowie, którą zawarliśmy między sobą my – Polacy, obywatele, naród, suveren.* [10.08.2017: Paweł Skiba, *Konstytucja to nasza umowa, a PiS chce ją złamać*]
- *Nie szanując tych zasad, podważając je i naciągając, tak naprawdę nie szanuje nas, dumnego narodu, suwerena.* [ibidem]

Ve všech těchto příkladech bývá výraz *suveren* použit tak, aby bylo zřejmé, že osoba, která jej používá, se cítí být součástí komunity, o které je řeč. V těchto příkladech chybí signál, který by naznačoval, že se jedná o ironické použití, což nás přivádí k závěru, že ve všech těchto případech je tento výraz zbarven pozitivně. Zcela jinak je tomu v níže uvedených případech:

- *Komisja Europejska, Rada Europy i Trybunał Sprawiedliwości uwzięły się na władzę, która pochodzi z wolnych wyborów, a więc realizuje wolę suwerena.* [4.09.2017: Katarzyna Kolenda-Zaleska, *Dziś harcerze, jutro biskupi. Lista wrogów ojczyzny rośnie*]
- *PiS twierdzi też, że konstytucja i prawo nie mogą stać ponad wolę narodu i suwerena.* [10.08.2017: Paweł Skiba, *Konstytucja to nasza umowa, a PiS chce ją złamać*]

V těchto příkladech získává výraz *suveren* negativní konotace, neboť uvízl v rétorických rekonstrukcích politických názorů oponentů. V prvním příkladu je použit jako druh obrany, který použila nebo mohla použít současná vládní garnitura, aby se bránila obviněním z porušování právního řádu, která přicházela ze strany evropských úředníků. Vyznění je přitom jasné – autor tohoto textu sám sebe staví do opozice proti takovým snahám a zároveň používá výraz *suveren*

na základě pseudocitace z projevů vládnoucích politiků. Tímto pak výraz získává negativní emoční náboj.

Ve druhém případě polemický mechanismus, který vede k negativní valorizaci výrazu, získává vnější determinant: PiS tvrdí. Protože se však jedná pouze o rekonstrukci toho, co by personifikovaná vládní strana říct mohla, je zřejmé, že s tímto prohlášením autor nesouhlasí, což vede ke konstatování, že v tomto konkrétním případě je výraz *suveren* zatížen negativní valorizací.

Tyto složité posuny v emocionální rovině vedou k situacím, kdy se v jedné výpovědi objevuje zároveň kladné i záporné valorizování.

- *PiS chce zmienić to zwykłą ustawą i mętnie tłumaczy, że to nie narusza konstytucji, że taka była wola suwerena, że nasza umowa jest „postkomunistyczna”. Nasza konstytucja, nasza umowa stoi ponad wolą polityków, posłów. To my, suveren, zobowiązaliśmy posłów, polityków, prezydenta, że mają obowiązek stosować się do zasad zawartych w konstytucji* [10.08.2017: Paweł Skiba, *Konstytucja to nasza umowa, a PiS chce ją złamać*]

V prvním příkladu je slovo *suveren* opět použito jako údajná citace čili to, co by zástupce vládnoucí strany eventuálně mohl říct, i když v tomto případě nemůže být o doslovné citaci řeč. Taková kontextualizace naznačuje negativní valorizování založené na nesouhlasu s politickými názory protivníka. Druhý příklad má protichůdný charakter – *suveren* není ten, o kom hovoří mí političtí soupeři, ale *suveren* je ten, koho *suverenem* nazvu já.

Samozřejmě k této různorodé a odstupňované paletě emocí je třeba ještě přidat situace, v nichž je negativní zabarvení zkoumaného výrazu signalizováno očividně např. prostřednictvím umístění do uvozovek nebo zasazení do negativního historického kontextu. V případech, jako jsou níže uvedené, není pochyb, že je výraz *suveren* chápán jako jazyková politická manifestace, která utváří skupinu s odlišnými názory, než jsou ty naše, a která tudíž ze své podstaty nemá pravdu:

- *Podkreślił, że rządząca partia nie może posługiwać się argumentem o „woli suwerena, bo radykalnych reform w sądownictwie można dokonać w granicach konstytucji, a do tych zmian PiS nie ma parlamentarnej większości.* [8.09.2017: Ewa Ivanova, *Michał Królikowski i Marcin Warchol – namaszczeni, gorliwi, karni*]
- *Suveren dokonuje samobójstwa. Nie chcemy, by skończyło się tak jak za czasów Lenina, Hitlera, Stalina. Jednak Suveren wydaje się chcieć. I jest zrozumiałe dlaczego! Szczegóły oferty nie są istotne, jeśli zabraknie tych asocjacji. Przekonajmy Suwerena, że jednak śmierć nie jest najlepszą opcją* [18.09.2017: Kamil Sebastian Nurowski, *Gdy suveren postanawia wypełnić samobójstwo*]

Neosémantizační a expresivní pojetí se v podstatě nemusí vylučovat, tyto jevy se mohou vzájemně doplňovat. To, která tendence bude výraznější, se momentálně jeví jako otevřená záležitost a je to zřejmě ten nejdůležitější důvod, proč bychom měli změny v užívání tohoto lexému průběžně sledovat. Dynamická politická situace nám totiž vzácně umožňuje sledovat tento proces průběžně. Relativně snadný přístup k textovému materiálu a množství různých kvantitativních analytických technik, které se objevují díky korpusové lingvистice, pak umožňuje tento proces důkladně a přesně popsat do takové míry, jakou historické analýzy tvořené *post factum* nikdy neumožní.

Za zmínku stojí také fakt, že slovtvorné a expresivní změny mají dopad také na axiologickou rovinu.

Renata Grzegorzczkova se ve svých pracích zabývá fenoménem, v němž „wiele wyrazów, w których element oceniająco-emocjonalny ma w zasadzie charakter konotacyjny [...], może środowiskowo nabierać w pewnych okresach znaczenia systemowego“ (Grzegorzczkova 2001: 56). Období zvýšeného výskytu lexému *suveren* by tedy přispívalo ke změnám významu – nárůst frekvence by se v tomto pojetí promítal do posunů, které by byly viditelné v axiologické rovině. To by vysvětlovalo, proč je možné podsouvat různé hodnoty stejnému výrazu v rámci jedné věty – taková situace by byla důsledkem stavu věcí, v němž jsou axiologické změny *in státu nascendi*. Jak ostatně sama autorka poznamenává, „aksjologizacja słownictwa etycznego charakteryzuje się dużym stopniem subiektywizmu i relatywizmu“ (Grzegorzczkova 2001: 56), což by vysvětlovalo rozdíly v axiologické hodnotě, kterou tomuto lexému uživatelé z různých politických prostředí připisují. To koresponduje s myšlenkou Jadwigi Puzyniny, která říká, že „dla wielu leksemów [...] wiążącą się z nimi ocenę pozytywną lub negatywną można traktować tylko jako silną kulturowo uwarunkowaną asocjację, nie zaś jako element definicyjny znaczenia“ (Puzynina 1982: 25).

Současná nestabilita, kterou v případě významu lexému *suveren* pozorujeme, má tedy několik důvodů. Za prvé je to přirozený důsledek aplikace hodnotících prvků v pragmatické a presupoziciční rovině. Za druhé evidentní popularita tohoto lexému v politickém diskurzu má vliv na jeho nestabilitu, a to jak v rovině samotného významu, tak na úrovni jeho valorizace.

8. Kolokace výrazu *suveren*

Poslední otázka, již by bylo vhodné v těchto úvahách věnovat pozornost, je problematika kolokace diskutovaného výrazu. Podle M. Zabawy „wyrazy, które

w procesie neosemantyzacji pojawiają się w nowych kolokacjach“, tvoří v rámci kategorizace, kterou navrhl, druhou kategorií, která je pro procesy neosemantizace typická (Zabawa 2017: 95). Není pochyb o tom, že takové výrazy jako:

- *Wiejski suweren*
- *Suweren dokonuje samobójstwa*
- *Harować dla suwerena*
- *Suweren wymierzył siarczysty policzek*
- *Tak zwany suweren*
- *Suweren [...] mówi sprawdzam*

jsou příklady právě tohoto nového kolokačního potenciálu, bez ohledu na jejich jazykovou správnost. Dokonce i korpus polského jazyka při vyhledávání, které je časově omezeno na užití před rokem 2010, takové kolokace prakticky vylučuje, což je ostatně – jak se lze domnívat – spojeno s omezenou stylistickou distribucí tohoto lexému. To, zda se takové kolokace v polském jazyce udrží, bude záviset na dalších osudech výrazu *suweren*.

V podstatě se rýsují dvě možnosti. První z nich je situace, v níž budou procesy změn významu pokračovat v důsledku dalších dějství politických sporů, které budou v Polsku probíhat. V tomto případě lze předvídat zesílení výše komentovaných změn, jakož i vznik nových jevů postihujících sémantickou, pragmatickou a emocionální hodnotu tohoto výrazu.

V případě druhé situace přestanou tento výraz obě strany sporu používat a pak získají výše komentované jevy přechodný, efemeridní charakter. V tomto případě lze očekávat pokles výskytu tohoto výrazu a jeho postupný návrat k relativně omezenému poli používání, které bylo pozorováno dříve. Jevy, kterým se v tomto textu věnuji, se pak stanou jazykovými efemeridami – okazionalismy, jejichž existence v diskurzu byla podmíněna partikulárními cíli obou politických táborů v Polsku.

Ke kterému z těchto scénářů v budoucnu nakonec dojde, ukáže čas. Bez ohledu na další vývoj uvedených příkladů je však již nyní možné konstatovat, že historie užití slova *suweren* může být zajímavým příspěvkem k uchopení a popsání jazykových jevů souvisejících s jazykem politiky.

Literatura

Grzegorzycykowa R., 2001, *Wprowadzenie do semantyki językoznawczej*, Warszawa.

- Kamińska-Szmaj I., 1994, *Judzi, zohydza, ze czci odziera. Język propagandy politycznej w prasie 1919–1923*, Wrocław.
- Kurcz I. et al., 1990, *Słownik frekwencyjny polszczyzny współczesnej*, t. 1–2, Kraków.
- Łaziński M., 2017, *Postprawda. Niedoszłe słowo roku*, „Poradnik Językowy”, nr 5, s. 85–92.
- Łaziński M., chybił miasto wydání, *Słowa klucze prasy polskiej. Słowa dnia i słowa roku UW*, chybił miasto wydání, <http://www.slowanaczasie.uw.edu.pl/publikacje/>.
- Markowski A., 2000, *Jawne i ukryte nowsze zapożyczenia leksykalne w mediach. – Język w mediach masowych*, eds. J. Bralczyk, K. Mosiołek-Kłosińska, Warszawa, s. 96–111.
- Puzynina J., 1982, *Językoznawstwo a aksjologia*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego”, z. XXXIX, s. 23–32.
- Waszakowa K., 2011, *Polszczyzna przełomu XX i XXI wieku: dynamika procesów sprzyjających internacjonalizacji. – Issledovanija po slawianskimi jazykam*, s. 125–142.
- Zabawa M., 2015, *Premiera, dinozaur, budżet – o nowych neosemantyzmach w polszczyźnie*, „Poradnik Językowy”, nr 1, s. 99–107.
- Zabawa M., 2017, *Neosemantyzmy i zapożyczenia semantyczne jako odzwierciedlenie postępu technologicznego i zmian kulturowo-obyczajowych*, „Język Polski”, nr 2, s. 94–104.
- Zamojski A., *Święte szaleństwo*, Kraków 2015.

*The role of the “suweren” in contemporary Polish discourse
– one-sided view*

This article describes the changes that occur in the use of the expression *suweren* in the contemporary language of politics in Poland. The author assumes that over the past two years increasing occurrence of this expression has been observed and thus analyzes the consequences of increasing frequency on the meaning, expression and pragmatic level. The main thesis of the article is based on the statement that the atmosphere of political disputes affects the changes in Polish vocabulary. However, the article examines only the occurrences of this expression on one side of these disputes. In the analytical part, the emphasis is placed on the phenomenon of neosemantization and axiological changes. In conclusion, the author also deals with the issue of collocation, which is related to the issue of neosemantization.

Keywords: *suweren, neosemantization, language of politics, collocation*